

UOT 338.1, 338.3.

DOI: 10.30546/JIECM.2024.1.059.

AQRAR TURİZMİN MAHIYYƏTİ VƏ İNKİŞAFINI ŞƏRTLƏNDİRƏN AMİLLƏR

¹Qaraş Hafiz oğlu Əsgərov, ²Arzu Nəcəf oğlu Həsənov

Azərbaycan Texnologiya Universiteti

1askerovqaras@gmail.com, 2arzu_hasan@mail.ru

Xülasə. Məqalədə turizm fəaliyyəti xarakterizə edilir və müasir iqtisadi sistemdə onun rolu və sosial-iqtisadi, mədəni, ekoloji əhmiyyəti diqqətə çatdırılır. Turizmin inkişafında baş verən kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliklərini şərtləndirən amillər izah edilir. Turizm növlərindən biri olan aqrar turizmin mahiyyəti şərh edilir və onun inkişafını təmin edən şərtlər sadalanır. Aqrar turizmin təşkili prinsipləri, xarakterik xüsusiyyətləri qeyd edilir. Aqrar turizmin inkişafını təmin etmək üçün həyata keçirilməsi vacib olan tədbirlər sadalanır.

Açar sözlər: aqrar turizm, kənd turizmi, yaşıl turizm, fermer turizmi

Giriş. Bildiyimiz kimi, müasir turizm müasir həyatın sosial-iqtisadi, mədəni, ekoloji və digər sahələrinə, müxtəlif təsərrüfat sahələrinə ciddi təsir edən və qarşılıqlı təsirdə olan iqtisadi fəaliyyət növüdür. Kifayət qədər çoxtərəfli və şaxələndirilmiş xüsusiyyətlərinə və təsirlərinə görə turizm, müasir dövrün fenomeni adlandırılır. Təşkil olunmuş formada XIX əsrin əllinci illərindən təzahür edən turizm fəaliyyətinin yaranma və inkişaf tarixi bəşəriyyət mədəniyyətinin yaranma və təkamül tarixi ilə eynilik təşkil edir. Bu baxımdan turizm fəaliyyətinin təkamül mərhələləri qədim dövrdən indiki dövrdək bəzi mənbələrdə beş, bəzi mənbələrdə isə dörd mərhələyə bölünür. Turizmin bir fəaliyyət kimi inkişaf mərhələlərinə fərqli yanaşma ciddi meyarlara əsaslanmır və prinsiplial əhəmiyyət kəsb etmir. Bu tədqiqat işində əsas məqsəd, turizmdə inkişaf mərhələlərinin konkretləşdirilməsi yox, inkişaf və təkamül prosesində baş verən kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliklərinin yaratdığı nəticələrdən bəzilərinin mahiyyətinə aydınlıq gətirməkdən ibarətdir.

Turizmin inkişafı və təkamülü prosesində baş verən əsas kəmiyyət dəyişiklikləri onun ölçülə bilən göstəricilərində, yəni statistik göstəricilərində əks olunursa, keyfiyyət dəyişiklikləri yeni turizm xidmətləri və məhsullarının formalaşdırılması, istehsalı və turizm bazarına təklif edilməsi, istehlak prosesi mexanizmlərinin yaranması ilə səciyyələnir. Turizmdə qeyd edilən kəmiyyət və keyfiyyət dəyişiklikləri əsasən sosial-iqtisadi, ekoloji, psixoloji və mədəni tələbatların dəyişməsi ilə blavasitə əlaqədardır. Bu dəyişikliklərdə çoxsaylı amillərin təsiri olsa da, qeyd etdiklərimiz əsas hərəkətverici amillər hesab edilir.

Sadalanən əsas amillərlə yanaşı, insanların ümumi rifah halının yüksəlməsi, həyat keyfiyyətinin yaxşılaşması, gəlirlərinin artması və digər müsbət meyillər də dəyişiklikləri şərtləndirir. Bütün bunlar sositumda və onun ayrı-ayrı fərdlərində yeni istehlak tələbatlarının, istehlak modellərinin, istək və arzuların yaranmasını obyektiv gerçəklik kimi təzahür etdirmiş olur. Bu isə turizmdə yeni motivlərin, motivlər yeni xidmətlərin və məhsulların, yeni xidmət və məhsulların mahiyyəti isə turizmin yeni forma və növlərinin yaranmasına əsas verir.

Tədqiqatın nəticələri və müzakirəsi. Hal-hazırda turizmin 300-dən çox növünün olması qəbul edilir [1, s. 21]. Turistlərin istehlak tələbatlarından asılı olaraq, müasir turlarda bir neçə turizm növünün kombinə edilmiş formada təşkili və reallaşdırılması, turizm növlərinin sayının 300-dən çox olduğunu deməyə əsas verir.

Turizmin çoxsaylı növləri arasında maraq kəsb edən və son illər böyük tələbat olan növlərdən biri də aqrar turizmdir. Aqrar turizm kənd turizmi kompleksində təşkil olunan və reallaşdırılan turizm növüdür. Ona görə, ilkin olaraq kənd turizminin mahiyyətinə ümumiləşmiş tərfi nəzərdən keçirək.

Kənd turizmi dünyanın bir çox regionlarında inkişaf etmiş turizm növlərindən biridir. Xüsusilə inkişaf etmiş Avropa ölkələrində, o cümlədən Fransa, İtaliya, Almaniya, İspaniya, Yunanıstan, Ukraynada turizmin bu növü artıq kütləvi turist qəbulunda 12-30% paya sahibdir. Avropa ittifaqı ölkələrində turizm gəlirlərinin tərkibində aqrar turizmdən əldə edilən gəlirlər 12-20%, bəzi ölkələrdə isə 40% təşkil edir [4].

Kənd turizmi əsasən əhalisinin sıxlığı az olan, kənd təsərrüfatı və meşə təsərrüfatının üstünlük təşkil etdiyi ərazilərdə reallaşdırılan və əsas məqsədi təbiəti, mədəniyyəti, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı ilə bağlı fəaliyyətləri müşahidə etməkdən, istirahəti təşkil etməkdən ibarətdir [6].

Ümumdünya Turizm Təşkilatının (UNWTO) “Turizm terminləri lüğəti”ndə göstərilir ki, “kənd turizmi, ziyarətçinin təbiətə əsaslanan fəaliyyətlərlə, kənd təsərrüfatı, kənd həyat tərzini, kənd mədəniyyəti, balıqçılıqla tanışlıq və kəndin digər görməli yerlərini gəzməklə əlaqəli geniş çeşidli xidmətlərin istehlakını nəzərdə tutan turizm fəaliyyəti növüdür”.

Kənd turizmi adətən aşağı əhali sıxlığının olduğu, kənd və meşə təsərrüfatının, landşaft və torpaqdan istifadənin üstünlük təşkil etdiyi, ənənəvi sosial quruluşa, spesifik həyat tərzinə, mədəniyyətə və məişətə malik olan qeyri-şəhər yaşayış ərazilərində təşkil edilən və həyata keçirilən turizm növüdür [7]. Turizmin bu növünün yaranma tarixi barədə müxtəlif mənbələrdə müxtəlif tarixlər göstərilir. Bəzi məlumatlarda dəqiq tarix göstərilməsə də, XIX əsrin əvvəllərində Qərbi Avropanın bir çox ölkələrində aqrar turizm təşkil edilirdi [2]. Xüsusilə, Fransada üzüm bağlarından məhsulun yığılması, ev təsərrüfatlarında şərab məhsullarının hazırlanması həmin dövrdə dəb halını almışdı. Bu ənənə sürətlə Avropanın bir çox ölkələrinə yayılmağa başlamış və turizmin bu növünün inkişafına səbəb olmuşdur. Artıq XX əsrin birinci yarısında aqroturizm fərdi qaydada təşkil olunan turizm növü kimi qəbul edilirdi.

Aqrar turizm əsasən ekoloji problemlərin kəskinləşməsi, şəhər həyatının getdikcə ağırlaşması, insanların izafi fiziki, psixoloji və əqli yüklənməsinin yaratdığı fəsadların aradan qaldırılması və ya azaldılmasına istiqamətlənir. Eyni zamanda insanın təbiətlə, ibtidai formasını qoruyub saxlamış ərazilərlə harmoniyada yaşamaq istəyi, təbii qida məhsullarından istifadə etmək, vəhşi təbiəti müşahidə etmək və s. amillər turizmin bu növünün inkişafına və məşhurlaşmasına təkan verdi.

Aqrar turizm müxtəlif mənbələrdə “mühafizə olunan təbii ərazilərdə turizm”, “kənd turizmi”, “şəhərkənarı turizm”, “fermer turizmi”, “yaşıl kənd turizmi”, “bağ turizmi”, “ekoturizm”, “aqronekoturizm” adlandırılır.

Elmi ədəbiyyatda “aqrar turizm” ifadəsi ilk dəfə 1979-cu ildə fransız alim P.Rişar tərəfindən işlədilmişdir [3, s. 34]. Müəllif aqrar turizmi kənd ərazilərində istirahətin xüsusi forması, təsərrüfat işlərində fəal iştirak, aqrar-ərzaq istehsalı prosesinin öyrənilməsi və kənd yerlərinin inkişafına dəstək vermək tədbirlərinin məcmusu hesab edir.

Başqa yanaşmaya görə, aqrar turizm kənd turizminin alt növlərindən biridir və fermerlər tərəfindən turistlərin kənd ərazilərinə və kənd əməyinə cəlb etmək və əlavə gəlir əldə etmək məqsədilə təşkil edilən fəaliyyətdir. Bu fəaliyyət əsasən kənd ərazilərində baş verir və fermerlərin müəyyən xidmətlər göstərərək öz məhsullarını satmağı, turistlərin istirahətini təşkil etməyi və gəlir götürməyi məqsəd hesab edir.

Aqrar turizm üçün həm də aşağıdakı xüsusiyyətlər xarakterik hesab edilir:

- ibtidai formasını qoruyub saxlamış təbii kənd ərazilərində istirahətin təşkili;
- spesifik ənənələrə və arxitektura üsluba malik yerləşmə obyektlərində yaşamaq və təbii, ekoloji təmiz qida məhsulları ilə qidalanmaq imkanı;
- kənd həyatının və yerli mədəniyyətin, məişətin spesifik xüsusiyyətlərini dərk etmək üçün şəraitin olması;
- yeni, rəngarəng təəssüratların formalaşması üçün qeyri-adi mənzərələrin zənginliyi;
- faydalı və fəal kənd əmək fəaliyyəti ilə məşğul olmaq imkanı;
- vəhşi təbiəti, flora və faunanı müşahidə etmək və yeni emosiyaların yaranmasına nail olmaq;
- istirahət müddətinin uzunmüddətliyi və xidmətlərin ucuzluğu;

-turun proqramını istəyə uyğun tərtib etmək və lazım olduqda müəyyən dəyişikliklər etmək imkanı;

-dostlar, tanışlar və qohumlarla birlikdə istirahətin təşkil edilməsi;

-maraqlı olan kənd təsərrüfatı əməyi ilə məşğul olmaq və məhsulların istehsalında iştirak etmək imkanı;

-kənd həyatının çətinliklərinə uyğunlaşmaq və dözümlülük qabiliyyətinin artırılması və s.

Qeyd edilən və bir çox digər imkanlar, xüsusiyyətlər, əlamətlər aqrar turizmin inkişafını şərtləndirən amillərdir. Nisbətən yeni turizm növü olmasına baxmayaraq, aqrar turizm müasir turizm bazarında tələb durmadan artır.

Aqrar turizmin inkişafına ciddi təkan verən amillərdən biri, 1970-ci illərdə Avropada ciddi iqtisadi islahatların aparılması nəticəsində təsərrüfat böhranının yaranması, kənd əhalisinin gəlirlərinin və iqtisadi imkanlarının azalmasına səbəb oldu. Bu hadisələr və iqtisadi münasibətlərdə baş verən ciddi dəyişikliklər kənd icmalarının iqtisadi inkişaf variantlarını məhdudlaşdıraraq, ənənəvi gəlir mənbələrini və inkişaf strategiyalarını daha az etibarlı edirdi [5]. Belə vəziyyətdə kənd ərazilərində yaşayan bir çoxları gəlir əldə etmək üçün qeyri-ənənəvi, alternativ yollar axtarmağa başladılar. Turizmin gəlir gətirmək və iş yerləri yaratmaq, pərakəndə satışı dəstəkləmək qabiliyyətini bilən təşəbbüskar insanlar, turizmin bu üstünlüklərindən öz təsərrüfatlarında istehsal olunan məhsulların satışını təmin etmək vasitəsi kimi istifadə etməyə başladılar. Onlar istehlakçıları öz təsərrüfatlarına dəvət edir, məhsulların istehsal prosesini əyani tədqim etməklə insanlarda məhsulun keyfiyyətinə və təbiiliyinə inam yaradır və satışın həcmi artıraraq gəlir əldə edir, eyni zamanda turizmin yeni növünün formalaşmasının və inkişafının əsasını qoymuş olurdular.

Artıq aqrar turizm kənd təsərrüfatında müəyyən problemlərin həllində tənzimləyici təsirə malik amil, kənd yerlərində kiçik biznes növü, gəlir mənbəyi kimi də qiymətləndirilməyə başladı. Aqrar turizm və XX əsrin əllinci illərindən təşkil olunan turizm növlərindən biri oldu.

1955-ci ildə ilk dəfə olaraq Fransada aqrar turizmin təşkilinin qanunverici və təşkilati əsası və Kənd Təsərrüfatı və Turizm Assosiasiyası yaradıldı. İtaliyada aqroturizmin təşkili və inkişafı məqsədilə anoloji assosiasiya 1965-ci ildə yaradıldı. Sonrakı illərdə bu təcrübə demək olar ki, əksər Avropa ölkələrinə yayıldı və aqroturizmin sürətli inkişafı da bu regionla bağlıdır. Xüsusilə, Fransa aqroturizmin inkişaf səviyyəsinə görə lider ölkədir və bu ölkədə şərab və gastronomiya turlarında iştirak edən turistlərin sayı son illər 7-9 milyon nəfər təşkil edir.

Avropada aqrar turizmin inkişaf meyilləri və bu sahədə mövcud təcrübə, dünyanın əksər ölkələrində aqrar turizm potensialının səmərəli istifadəsində müvəffəqiyyətlə tətbiq edilir. Xüsusilə, inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün aqrar turizmin inkişafında mövcud təcrübənin tətbiqi səmərəli nəticələrin əldə edilməsinə imkan verir.

Nəticə. Qeyd edilənləri nəzərə alaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, aqrar turizm perspektivdə daha çox tələb olan turizm növü olacağını proqnozlaşdırma bilərik. Turizmin bu növünün inkişafına nail olmaq üçün bu istiqamətin fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericilik bazasının yaradılması, təkmilləşdirilməsi və inkişafı, turizm infrastrukturunun inkişafı üçün aqroturizm təsərrüfatlarına güzəştli kreditlərin verilməsi, güzəştli vergilərin tətbiqi formasında dəstəyin göstərilməsi, aqroturizmin dəstəklənməsi üzrə regional proqramların işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsini vacib hesab edirik.

ƏDƏBİYYAT

- 1.Биржаков Н.А. Туризм. М., ЮНИТИ, 2012.-329 с.
- 2.Вахитова З.Т. Развитие сельского туризма. Научно-исследовательские публикации. №14(18), 2014. с. 10-15.
- 3.Панюков А.И. Основы агротуризма: учебник. М.: Магистр, ИНФРА-М, 2017.- 240 с.
- 4.Трухачев А.В. Проблемы классификации сельского туризма. Формирование сервисного пространства. 2017, №3(57) с.56-69.

5.Suzanne Wilson, Daniel R. Fesenmaier, and et. all.. Factors for Success in Rural Tourism Development. Journal of Travel Research. 2011, Volume 40, Issue 2. pp. 23-38.

6.<https://www.hotelmize.com/blog/>.

7.<https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms>.

УДК 338.1, 338.3.

Сущность аграрного туризма и факторы, обуславливающие его развитие

¹Аскеров Г. Х., ²Гасанов А. Н.

Резюме.В статье дается характеристика туристской деятельности и доводится до сведения ее роли и социально-экономическое, культурное, экологическое значения в современной экономической системе. Объясняются факторы, обуславливающие количественные и качественные изменения, происходящие в развитии туризма. Трактуются сущность аграрного туризма как одного из видов туризма и перечисляются условия, обеспечивающие его развитие. Отмечены принципы организации аграрного туризма, его характерные особенности. Перечислены меры, которые необходимо предпринять для обеспечения развития аграрного туризма.

Ключевые слова: аграрный туризм, сельский туризм, зеленый туризм, фермерский туризм.

UDC 338.1, 338.3.

The essence of agricultural tourism and factors conditioning its development

¹Askerov G.H., ²Hasanov A.N.

Summary. The article gives a description of tourism activities and brings to the attention of its role and socio-economic, cultural, environmental significance in the modern economic system. The factors causing the quantitative and qualitative changes occurring in the development of tourism are explained. The essence of agricultural tourism as one of the types of tourism is interpreted and the conditions that ensure its development are listed. The principles of organizing agricultural tourism, its characteristic features are noted. The measures that need to be taken to ensure the development of agricultural tourism are listed.

Keywords: agricultural tourism, rural tourism, green tourism, farm tourism.

Redaksiyaya daxilolma: 25.12.2023

Çapa qəbul olunma: 27.03.2024

